

**Oponentský posudek diplomové práce Jiřiny Fojtíkové
„Žádná růže nekvete celý rok: Obraz Viktorky v Babičce Boženy Němcové.“**

Diplomovou práci Jiřiny Fojtíkové lze charakterizovat jako interpretačně zaměřenou analytickou studii, jejímž předmětem je *Babička* Boženy Němcové s důrazem na funkci obrazu postavy Viktorky. Práce je rozvržena do čtyř kaptol, z nichž první dvě, v nichž leží její těžiště, jsou věnovány vlastnímu textu, třetí a čtvrtá kapitola obracejí pozornost k dvěma posttextům, vybraným s ohledem na sledované téma: básnické skladbě *Píseň o Viktorce* J. Seiferta a filmové adaptaci scenáristy F. Pavlíčka a režiséra A. Moskalyka.

Babička Boženy Němcové je text nejen kanonický, nýbrž i nesčetnou řadou literárněhistorických výkladů a interpretací kanonizovaný, estetickou a kritickou recepcí navíc mnohdy trivializovaný ve smyslu neproblematickosti a všeobecné srozumitelnosti. Autorčinou proklamovanou intencí je vyzdvižením obrazu Viktorky zproblematizovat ty výklady, pro něž se pojmy idyla a idyličnost staly jakýmsi univerzálním klíčem ke čtení *Babičky*, zobecňujícím to, „co je původně *částečným* sémantickým určením textu“ (s. 21). Toto polemické vymezení proti „idylické interpretaci“, resp. proti „přecenění významu, který je prisuzován obrazu babičky v literárněhistorické tradici“ (s. 22), je však oprávněné jen potud, pokud má autorka na mysli starší literárněhistorické a literárněkritické výklady. Když F. X. Šalda psal o tom, že Němcová nezná moderní erotické tragiky a Viktorčin příběh deklasoval na pouhou dekoraci, mýlil se, neboť jeho soud postihuje směřování k harmonii na povrchové rovině textu. Viktorčin příběh na první pohled tvoří sice pouhou epizodu, jež nemůže porušit charakter díla jako celku, který se vyjadřuje právě pojmy idyla a *biedermeier*, jak však bylo v novější sekundární literatuře doloženo, idyla zná i tragické tóny a také k *biedermeieru* patří démonično, které je integrální součástí jeho myšlenkového světa. Tento svět není – řečeno slovy D. Turečka – „povrchně harmonický, ale plný napětí plynoucí z vědomí démonična a hlubinných struktur duše, všudypřítomnosti stínu smrti“. O tom, že i idyla v *Babičce* není prosta nebezpečí a protikladů, je vratká a nejistá a tato vratkost náleží k její základní struktuře, panuje dnes v literatuře předmětu obecná shoda. Jakkoli je znepokojující účinek Viktorčiny milostné historie oslaben způsobem prezentace – tragédie má povahu vložené umělecké novely, v narativní výstavbě „ohraničené“ a „uzavřené“ v podobě vedlejšího vyprávění – , přesto demonstruje ohrožení této idyly. Příběh Viktorky jako ztělesnění přírodního chaosu představuje ono temné místo, svědčící – navzdory veškeré idyličnosti – o všudypřítomnosti smrti. O tom tedy rovněž není sporu. Jednotliví interpreti se

nicméně rozcházejí v názoru, jaký význam tomuto příběhu přiznat v celkové struktuře díla. Právě proto, že epizodní příběh Viktorky má povahu uzavřené a ucelené umělecké novely, jsou někteří badatelé (např. M. Sedmidubský nebo D. Tureček) toho názoru, že se jí neruší biedermeierovský charakter díla jako celku.

K současnému stavu bádání, který jsem se pokusil ve zkratce nastínit, vedla ovšem dlouhá cesta, jejímž nepochybným milníkem byla i *Knížka o Babičce* (1963), v níž V. Černý prokázal nejen jednostrannost Šaldova tradovaného soudu o Viktorčině tragickém příběhu jako pouhé epizodě, nýbrž rehabilitoval rovněž jeho uměleckou hodnotu i význam ve struktuře díla. Ve Viktorčině milostném dramatu rozpoznal nejen „příbuzenství“ s autorčinou osobní i rodovou zkušeností, nýbrž i kontrast k osudu a postavě babičky. Vnitřní „tvárný princip“ *Babičky*, dotýkající se významu představovaných lidských osudů, odkryl jeho výklad v lásce: v babiččině lásce činné a vítězné na straně jedné, pasivní a tragické lásky Viktorčině jako démonické, osudové a temné síle, která „vhání v hanbu, šílenství a smrt“, na straně druhé. Diplomantka právem věnuje *Knížce o Babičce* obšírnou pozornost a i když se její výklad občas sledovanému tématu zbytečně vzdaluje a přechází v exkurs tu o Černého literárněkritické metodě, tu o jeho pojetí romantismu, našla zde jeden z inspirativních pramenů svého čtení. Druhou, neméně významnou inspirací jí představuje Patočkova polemika s výkladem *Babičky* jako banální idyly, reflektující její *mytickou dvojsmyslnost*, založenou v dualitě, napjatém vztahu dvou sil, dvou historií, jež Patočka rozpoznal v její idylické formě: historii toho, „co je *blízké*, pravé a *denní*“, a protihistorii toho, co je „temné, *cizina*, nepřátelské, z čeho číhá hrůza, šílenství, temné, nevyličitelné *zlo*“. Blízký svět je ustavičně ohrožován tím, co Patočka pojmenovává jako „noční element světa“. Navazujíc na jmenované výklady (a vybrané studie J. Janáčkové, H. Šmahelové a J. Vojvodíka), doplňuje je autorka o řadu inspirativních dílčích pozorování a postřehů, z nichž bych rád vyzdvihl kupř. pěkná pozorování, která věnuje motivu bledosti, spojující ženské protagonistky, pohádkové obraznosti, *communicatio* ve smyslu společného sdělování a sdílení, řadu postřehů ke kompoziční výstavbě, pasáží, v níž je ozřejměn význam pojmu „unheimlich“ nebo exkursy objasňující symbolický význam motivu květin, stromů, barev, ohně a vody. Tato svá pozorování se autorka snaží včlenit do širšího interpretačního rámce prostorových a časových souvislostí. Prostor „domova“ a čas „činné lásky“ jako atributy obrazu babičky, jejichž smysl je sumarizován slovy „šťastná to žena“, je podle autorky třeba vnímat v relaci k Viktorce, onomu „nešťastnému stvoření“, jehož atributy jsou prostor „ciziny“ a čas „lásky pasivní“. Viktorka v sémantické a narativní struktuře textu znamená autonomní a ekvivalentní tematický protiklad babičky, v duálnosti jejich osudů je tematizována problematičnost lidské

lásky, poznání relativnosti životních jistot a tragiky lidského života, zrcadlí se v onom „trpkém úsměšku“ na tváři mrtvé Viktorky, jehož význam není „harmonizujícím“ závěrem nijak oslaben, uchovává si svou autonomii i antinomii k obrazu babičky. V této nonverbální replice spatřuje autorka poslední, posmrtnou tečku jejich „ekvivalentního dialogu“ (jenž je završen v představené skutečnosti díla, ale jeho význam je dialogicky rozvíjen v analyzovaných postextech!), tělesnou interpunkci i „nesmazatelnou stopu“ Viktorčiny „křížové cesty“, *passio* jak ve smyslu vášně tak utrpení, *passio* jako pasivní schopnosti snášet utrpení a šílenství v protikladu k babiččině aktivní schopnosti uskutečnit své „individuální určení“, jímž je stupňování lásky. Opírajíc se o Maxe Schelera, dospívá autorka k výkladu Viktorčina činu lásky jako „absolutního činu, který převrací řád světa a vzdaluje se svému individuálnímu určení, jak osudu (časově) tak okolí (prostorově)“ (s. 35). Naproti tomu babička jako člověk, který se ani od řádu ani od individuálního určení nevychýlil, je schopen se v něm orientovat a proměnit jak osud tak okolí, zosobňuje „ordo amoris“.

Autorčina metoda, jež má nejbližší metodě „close reading“ ve smyslu pozorného čtení, věnovaného textovým detailům a významovým nuancím s důrazem na sledování vybraných motivů a odkrývání motivických vazeb a souvislostí, se ukazuje nejproduktivnější právě na ploše oněch dílčích postřehů. Ve chvíli, kdy výklad opouští rovinu minuciózní analýzy dílčích motivů či konkrétních uměleckých postupů a přechází na rovinu zobecňujících závěrů a pojmové konceptualizace, neubrání se zjednodušujícím zkratkám. Leccos nápaditého a originálního je toliko naznačeno, aniž by byl interpretační potenciál četných fragmentárních vsuvek, exkurzí či glos v dalším výkladu rozvinut. Logika výkladu nepůsobí sice nikdy svévolně, přesto by strukturace a hierarchizace mohla a měla být zřetelnější. Druhá, nejobsáhlejší kapitola, jež svým rozsahem zaujímá víc než polovinu předkládané práce, postrádá jakékoli vnitřní členění, což vyvolává efekt jakéhosi „tekutého textu“, v němž čtenář marně hledá záchytné body, které by mu umožnily lépe sledovat logiku autorčina výkladu. Ten navíc občas jakoby „ztrácí dech“ a propadá se do opakování a variací již řečeného. Přece však je za tím vším cítit zaujatý zápas se zkoumanou látkou, zápas hledání vlastního a originálního přístupu k pojednávanému tématu, zápas sympatický svou poctivostí, s níž si diplomantka nic neodpouští, nic neusnadňuje.

O tom, do jaké míry je autorčin výklad původní, není však občas snadné rozhodnout, neboť často není jasné, kde končí parafráze sekundární literatury a kde začíná vlastní argumentace. S tím úzce souvisí i další aspekt autorčina přístupu k sekundární literatuře, jenž pro mě představuje zásadní problém a nepřehlédnutelný deficit předkládané práce. Klade si otázku, jak je možné v práci pojednávající o postavě Viktorky v *Babičce* ani slovem nezmnít

z hlediska sledovaného tématu průkopnickou studii *Postavení a významy motivů Viktorčinych ve struktuře Babičky Boženy Němcové* (1974) Květy Hanzíkové, jež zvýznamnila postavu Viktorky téměř na úroveň babičky a ve své objevené a důkladné analýze doložila, že „téma Viktorčino je začleněno do struktury díla jako organická složka, jež nachází podobnost a ozvěnu ve všech stylových prostředcích a významech“. Nemohu se v této souvislosti nezmínit o absenci novější německy psané literatury předmětu, jež se počíná monografií O. Poštulkové *Božena Němcová's Babička als biedermeierliche Idylle* (1988) a sborníkem *Zur Poetik und Rezeption von Božena Němcová's „Babička“* (1991) objeveně a komplexně věnuje právě těm otázkám a problémům, jichž se dotýká i předkládaná diplomová práce. Na průkopnické práce M. Sedmidubského, A. Guskiho navázal např. H. Rothe ve studii *Božena Němcová's Babička – Überwindung der Romantik im Biedermeier*, v níž podrobně analyzuje kompoziční výstavbu *Babičky*, dokládá symetrické rozvržení kapitol i klíčových motivů (stromů a vody), jejichž spojení naznačuje, že Viktorčin příběh je do vyprávění pečlivě zakomponován, není pouhou epizodou či vloženou novelou, ale slouží výstavbě děje a rozvinutí témat hlavního vyprávění. Podobně R. Ibler ve studii *Entwicklung und Sujet. Versuch einer Neubestimmung des literarhistorischen Stellenwerts von Božena Němcová's Babička* (1993) poukázal na komplexní strukturu různých syžetových linií *Babičky*, jež jsou mezi sebou propojeny četnými paralelami, zdůrazňující nejen podobnosti, nýbrž i rozdíly v osudech ženských protagonistek. A pokud je v závěru druhé kapitoly Viktorčino téma „sebezničení ženy z lásky“ nahlíženo i z perspektivy povídek *Sestry* a *Čtyři doby*, proč je z bohaté sekundární literatury poslední doby (srov. studie v *Literárním archivu – Božena Němcová. K 140. výročí úmrtí /2002/*, v *České literatuře* č 1 /2003/, či ve sborníku příspěvků z III. kongresu literárněvědné bohemistiky *Božena Němcová a její Babička /2006/*) připomenuta jediná studie J. Janáčkové?

I přes vznesené výhrady chci zdůraznit a ocenit, že diplomantka ve své práci prokázala schopnost vlastního kritického a problematizujícího přístupu, opírajícího se o důkladnou znalost jak primární tak vybrané sekundární literatury. Předkládanou diplomovou práci, jež se vyznačuje hutným, argumentačně náročným, a přece čtenářsky přístupným stylem, hodnotím jako zralou, poctivou a solidní (v nejlepší slova smyslu), přesvědčivou a inspirativní především v dílčích postřezích a pozorováních, byť celkově – alespoň podle mého soudu – nepřináší k předmětu své analýzy mnoho nového.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji známku **velmi dobře**